

Дуванаева Карачач Токтомаматовнанын “Жогорку окуу жайларда студенттердин өз алдынча иштерин дифференцирлеп уюштуруунун дидактикалык шарттары” деген темадагы 13.00.08 - кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине биринчи расмий оппонент педагогика илимдеринин доктору, профессор Раимкулова Ажарбүбү Супуровнанын

РАСМИЙ ПИКИРИ

Биздин өлкөнүн дүйнөлүк коомчулукка интеграциялоо саясаты, жалпы европалык билим берүү мейкиндигине кирүүбүз эл аралык байланыштардын жана кызматташтыктардын бардык деңгээлдеги кеңейүүсү жогорку окуу жайлардын алдына сапаттык билим берүүнү уюштуруунун белгилүү бир деңгээлине жетишүү милдетин койууда. Ал деңгээл студенттерден, ЖОЖдордун бүтүрүүчүлөрүнөн өздөрү үйрөнгөн тилде маданият аралык коммуникацияга катышууга жана англис тилинде сүйлөшүү ишмердүүлүгүнө ээ болууну өз алдынча өркүндөтүүгө жөндөмдүү болууларын талап кылат.

Жогорудагы жагдайды эске алганда, келечектеги адис даярдоодо англис тилинин ролу олуттуу жогорулады. Бирок кесиби тилдик эмес ЖОЖдордо англис тилин үйрөнүүгө бөлүнгөн окуу сааттарынын аздыгынан, билим алып жаткан студенттердин тилдик компетенциясы төмөнкү деңгээлде болууда.

Билим берүү боюнча ЖОЖдордун азыркы мамлекеттик стандарттары, окуу программалары окутуучуларды, студенттерди алган билимдерин өз алдынча өркүндөтүү ишмердүүлүгүнө, өз алдынча билим алууга, өзүн өзү уюштурууга жана тарбиялоого милдеттендирет.

Ушул максаттан алып караганда изденүүчү К.Т.Дуванаеванын жазган диссертациялык иши актуалдуу болуп саналат.

Диссертациялык жумушта студенттердин өз алдынча иштөөсүн дифференцирлеп уюштуруу боюнча психологиялык-педагогикалык жана илимий-методикалык адабияттарды талдоодон өткөрүлүп изилдөө проблемасына карата системалаштырылган.

Англис тили боюнча студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун мазмунун факультеттердин адистик өзгөчөлүктөрүнө карата кайрадан түзүп чыккан. Студенттердин өз алдынча иштерин аудиторияда, аудиториядан сырткаркы учурларда уюштуруунун дидактикалык шарттары аныкталган.

Изилдөөдө англис тилин окутуу процессинде өз алдынча иштөөнүн *төмөнкүдөй функциялары* бөлүп көрсөтүлгөн: англис тилин үйрөнүүдөгү таанып-билүү кызыкчылыгын мотивациялоо; студенттердин окуу ишмердүүлүгүн калыптандыруу; аналитикалык-диагностикалык, конструктивдүү, уюштуруучулук, коммуникативдүү, когнитивдик, рефлексивдүү билгичтиктерин

калыптандыруу; өз алдынча иштөө жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу; толеранттуулук, эмоционалдуу туруктуулук, маанилүү жеке инсандык сапаттарды өнүктүрүү.

Илимий – педагогикалык адабияттарды талдоодон өткөрүп диссертант студенттердин өз алдынча иштөөсүн уюштуруунун ар түрдүү классификацияларын мүнөздөөгө аракет кылган. Аларды окумуштуулардын түрдүүчө бөлүштүрүшү жана кез карашы менен түшүндүргөн. Кээ бир изилдөөчүлөр аны *максаттары* боюнча, башкалары – өз алдынча иштөөнүн жүрүшүндө студенттер тарабынан аткарылган окуу тапшырмаларынын *мүнөзү* боюнча классификациялашат, үчүнчүлөрү ар кандай маселелерди аткаруу процессиндеги окуу ишмердүүлүгүнүн *түрлөрүн* классификацияга негиз кылып алышат, төртүнчүлөрүнүн иштеринде *жалпыланган негизди* эске алуу менен өз алдынча иштөөнү классификациялоого аракеттер жасалган.

Студенттердин өз алдынча иштөөсүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн англис тили окулуп жаткан факультеттердин адистигине, жекече кызыкчылыгына, жөндөмдүүлүгүнө жараша дифференцирленген тапшырмаларды аткарууда туура тандалган окуу ишинин мотивдеринин мааниси баса белгиленген.

Студенттердин өз алдынча иштөөсүн дифференцирленген мамиленин негизинде уюштуруунун каражаттарын аныктаган.

Изилдөөдө ЖОЖдордо студенттердин өз алдынча иштөөсүн уюштуруунун негизги талаптары иштелип чыккан жана методикалык сунуштардын натыйжалуулугу педагогикалык экспериментте текшерилген.

Диссертация киришүүдөн, үч главадан, корутундудан, адабияттардын тизмесинен, тиркемелерден турат. Алар изилдөөдөгү проблемаларды системалаштырууга, жалпылаштырууга, корутундулоого мүмкүнчүлүк түзгөн.

Киришүүдө изилденип жаткан теманын актуалдуулугу негизделип, изилдөөнүн максаты, милдеттери жана баалуулуктары белгиленген. Ошондой эле изилдөө ишинин жаңылыгы аныкталып, коргоого сунуш кылынган негизги жоболор даана берилген.

Биринчи глава «Англис тилинин окутуу процессинде студенттердин өз алдынча иштөөсүн уюштуруунун теориялык- методологиялык негиздери» деп аталып, анда бул проблемага байланышкан көптөгөн окумуштуулардын эмгектери талдоого алынган. “Өз алдынча иш” түшүнүгүнө аныктама берилген жана бул түшүнүктүн мазмунундагы жетектөөчү белгилер болуп окутуунун уюштуруу формасы менен каражаты саналган.

Диссертацияда студенттердин өз алдынча иштөөсүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн англис тили окулуп жаткан факультеттердин адистигине, жекече кызыкчылыгына, жөндөмдүүлүгүнө жараша дифференцирленген тапшырмаларды аткарууда туура тандалган окуу ишинин мотивдери белгиленген.

Окуу иштерине тиешелүү болгон мотивдер үч топко бөлүп берилген.

Биринчи топко социалдык мотивдер киргизилген. Алар жогорку сапаттагы билимдерге ээ болуудагы коомдук керектөөлөрдү студенттердин аң-сезимдүү түшүнүүсүнүн зарылдыгын көрсөтүүнү, жакшы даярдыктын коомдук маанилүүлүгүн түшүнүүнү ж.б. камтыйт.

Экинчи топко илимге жана англис тилин үйрөнүүгө багытталган таанып билүүчүлүк кызыкчылыктарды өнүктүрүүгө багытталган мотивдер кирген.

Мотивдердин үчүнчү тобуна окуу ишмердүүлүгүн уюштурган бир катар тышкы факторлорго студенттердин багыт алуусу кирген. Бул топтогу мотивдерди андан ары өркүндөтүү үчүн окутуучу төмөндөгүлөрдү сунуштаган. Тапшырманы студентке өз учурунда берүү, анын тилдик даярдыгын эске алуу, консультация берүү, тапшырманын аткарылышын көзөмөлдөө, баалоо ж.б.

Экинчи глава “Англис тилинин практикалык сабактарында окуу процессин дифференцирлеп окутуунун дидактикалык шарттары” деп аталып, анда изилдөөнүн негизги максаттарынын бири болгон өз алдынча ишти дифференцирлеп уюштуруунун методикасы каралган. Дидактикалык негизги максаттары боюнча өз алдынча иштерди уюштурууда студенттердин көңүл буруусу, ой жүгүртүүсү жана тажрыйба алмашуу деңгээлдери изилденген.

Окуу процессин дифференцирлеп уюштуруунун жүрүшүндө студенттердин өз алдынча иштөөсү үчүн атайын тапшырмалар жана адабияттардын (негизги жана кошумча тизмелери) ошондой эле тема боюнча окуу сабактарынын циклинин аягында өзүн-өзү көзөмөлдөө үчүн бериле турган суроолор түзүлгөн.

Татаал жана теориялык жактан маанилүү маселелерди өздөштүрүү максатында тапшырмалардын системалары өз алдынча докладдарды жана рефераттарды даярдоо үчүн темалар киргизилген. Бул докладдарды жана рефераттарды даярдоонун максаты студенттердин берилген тапшырма же айрым программада өтүлүүчү темалар боюнча керектүү маалыматты тандай билүүчүлүк, баштапкы булактарды сын көз караш менен анализдеп, алардагы керектүү маалыматтарды бөлүп көрсөтүү, окулгандарды системалаштыруу жана чакан доклад же реферат түрүндө билдирүү жасоо, ошондой эле аудиториянын алдында чыгып сүйлөө жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү болгон. Мындай мамилени негизинде окутуучулар окуу жылынын башталышында доклад жана рефераттардын тематикасын, аларды болочок кесип үчүн керектүүлүгүн эсепке алган англис тилинин жумушчу программасы менен байланыштырып түзүп чыгышкан.

Үчүнчү главада “Студенттердин өз алдынча иштөөсүн уюштуруунун натыйжалуулугун педагогикалык экспериментте изилдөө” деп аталып, бул главада студенттердин өз алдынча иштөөсүн уюштуруунун мазмуну жана технологиясы, эксперименталдык иштин методикасы, студенттердин өз алдынчалуулугун өнүктүрүү боюнча сунуштар иштелип чыккан.

Педагогикалык эксперименттин негизги максаты: адистиги чет тили болбогон факультеттерде англис тилин окутуу процессинде студенттердин өз алдынча иштөөсүн калыптандырууга жардам берүүчү педагогикалык шарттарын текшерүү болгон.

Коюлган маселелерди аткаруу үчүн ОШМУнун математика жана информациялык технологиялар, медицина, искусство ж.б. факультеттеринде педагогикалык эксперимент өткөрүлгөн.

Изилдөөнүн негизинде диссертант студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда дифференцирленген тапшырмалардын кандай таасир этээрин аныктаган. Ошол эле учурда текшерүүнүн ар түрдүү формаларын пайдаланууга аракет кылган. Эксперименталдык группаларда практикалык иштердин учурунда, биринчи курстун студенттери менен иштөөнүн коллективдүү, дифференцирленген жана жеке формалары колдонулган. Педагогикалык адабияттардын жана ЖОЖдордун практикасынын анализи көрсөткөндөй, мектептерде, колледждерде дифференцирлеп окутууну колдонууда классты үчкө бөлүү ыңгайлуу. Ал эми жогорку окуу жайларда, академиялык группаларда студенттердин саны аз болгондуктан, студенттерди эки подгруппага бөлгөн максатка ылайыктуу экендигин белгилеген. Мындай бөлүштүрүү студенттердин жеке өзгөчүлүктөрүн эске алууга мүмкүнчүлүк берген.

Педагогикалык эксперимент үч этапта жүргүзүлгөн, *биринчи этапта* (2007-2009-жж) негизги проблемаларга теориялык жактан иликтөөлөр жүргүзүлгөн. Изилдөөнүн темасы боюнча эмпирикалык маалыматтарды топтоо, карама-каршылыктарды тактоо, изилдөөнүн милдеттерин аныктоо, изилдөөгө байланышкан талдоолор жүргүзүлгөн.

Экинчи этапта (2010-2012-жж.) практикалык сабактарга байкоо жүргүзүлүп, ар түрдүү илимий практикалык пикирлер, иш тажрыйбалар иликтенип, натыйжалар талданып жана студенттердин өз алдынча иштерин дифференцирлеп уюштуруунун дидактикалык шарттары иштелип чыккан. Англис тилинин практикалык сабактарында студенттердин өз алдынча иштерин дифференцирлеп уюштуруунун проблемалары аныкталган.

Үчүнчү этапта (2013-2015-жж) иштелип чыккан тажрыйбанын натыйжалуулугу жалпылаштырылган. Студенттердин өз алдынча иштерин дифференцирлеп уюштуруунун маанилүүлүгү жана максатка ылайыктуулугу аныкталган. Изилдөөнүн жыйынтыктары чыгарылган.

Изилдөөдөн алынган жыйынтыктар тилдик эмес факультеттерде студенттердин өз алдынча иштерин дифференцирлеп уюштуруу процессин эффективдүү даярдоого өбөлгө түзөт. Педагогикалык изилдөө процессинде иштелип чыккан илимий-методикалык сунуштар окуу-усулдук колдонмо окуу процессине киргизилген.

Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана натыйжаларынын диссертант тарабынан жарыяланышы (апробацияланышы) диссертанттын авторефератта көрсөтүлгөн эмгектеринде чагылдырылган.

Диссертациянын мазмуну авторефераттын мазмунуна дал келет. Кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюме бир бирине дал келет.

Диссертациялык иште жетишкендиктер менен бирге айрым **мүчүлүштүктөр** учурайт. Алар төмөнкүлөр:

1. Текстте айрым техникалык каталарга жол коюлган.

2. Диссертацияда кыргызча которууга мүмкүн болгон терминдерди кененирээк пайдаланса болмок. Мисалы: дифференцирлеп, дифференциация жана башка маанидеги сөздөр.

3. Изилдөө боюнча психологиялык - педагогикалык талдоолорду жүргүзүүдө окутуунун информациялык - коммуникативдик технологиялардын студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууга тийгизген таасири изилденсе максатка ылайык болмок.

4. Диссертациялык иштеги шилтемелерге библиографияда дал келбеген адабияттар кездешет.

Бул айтылган мүчүлүштүктөр изденүүчүнүн диссертациялык ишинин жалпы денгээлин төмөндөтпөйт.

Дуванаева Карачач Токтомаматовнанын “Жогорку окуу жайларда студенттердин өз алдынча иштерин дифференцирлеп уюштуруунун дидактикалык шарттары” деген темадагы диссертациялык иши Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарына толук жооп берет, ал эми диссертаттын өзү 13.00.08 - кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук илимий даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент:

**педагогика илимдеринин доктору,
профессор**

А.С. Раимкулова

5.10.2016

А.С. Раимкулованын колун тастыктаймын.

Кадрлар бөлүмүнүн башчысы

